

Irena Mytnik

Uniwersytet Warszawski

UKRAIŃSKI SYSTEM ONIMICZNY DAWNEJ ZIEMI CHEŁMSKIEJ JAKO WYZNACZNIK TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ

The Ukrainian Onymic System of the Former Chełm Lands as a Determiner of National Identity

ABSTRACT: The subject of the article are personal names of the Ukrainian population living in the former Chełm land, presented within the context of historical and cultural and religious conditions, as determinants of national identity. Language, in addition to tradition, a sense of religious, historical and territorial community and national consciousness, being one of its basic elements. Shown is the relationship between certain types of anthroponyms and their linguistic structure together with their ethnic and social origin and, to some extent, the system of values professed. Attention has also been paid to the phenomenon of the infiltration of Polish features present in the anthroponymy of the inhabitants of the area in question.

KEYWORDS: personal names, national identity, language interference, anthroponymic system

Wstęp

Przedmiotem niniejszego omówienia jest nazewnictwo osobowe ludności ukraińskiej zamieszkującej dawną ziemię chełmską w wieku XVI-XVII¹, przedstawione w kontekście uwarunkowań historyczno-kulturowych i religijnych, jako determinant

---

¹ Por. szersze ujęcie problematyki antroponimii tej części pogranicza polsko-ukraińskiego w okresie obejmującym XVI-XVIII w.: I. Mytnik, *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej na tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antroponimii*, [w:] *Тенденції розвитку української лексики та граматики*, ч. 1, red. I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, seria *W kręgu języka, literatury i kultury*, t. 3, Warszawa 2014, s. 168-187; Idem, *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI-XVII wieku*, „Типологія та функції мовних одиниць” 2014, № 1, s. 281-294; Idem, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017; Idem, *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017; Idem, *Antroponimia mieszczańska na obszarach kontaktowych polsko-ukraińskich w XVI-XVII wieku*, „Studia Ucrainica

tożsamości narodowej. Zaproponowane badanie pozwoli spojrzeć na antroponię ukraińską jak na ważny element systemu językowego, odzwierciedlający wielowiekowe dążenie ludności ukraińskiej do zachowania własnej odrębności na terenie etnicznie niejednorodnym, o zmieniającej się w ciągu wieków przynależności państwowej. Język jest bowiem, obok tradycji, poczucia wspólnoty religijnej, historycznej i terytorialnej oraz świadomości narodowej, rozumianej jako wspólnotowa więź kulturowo-etniczna, jednym z podstawowych elementów konstytuujących tożsamość narodową². Tak o związku między językiem a tożsamością narodową pisał Joshua Fishman:

Kwintesencję narodowości stanowi jej duch, jej osobowość, jej istota. Istota ta nie tylko zostaje odzwierciedlona i zachowana w języku ojczystym, ale w pewnym sensie to język ojczysty sam staje się aspektem owej istoty, jej częścią, a nawet wręcz jej manifestacją³.

Uwarunkowania historyczne i kulturowo-religijne

W XVI-XVII w. na kresach południowo-wschodnich język ukraiński odgrywał bardzo ważną rolę w kształtowaniu się świadomości narodowej, był ważnym narzędziem obrony przed latynizacją i polonizacją ruskiej magnaterii i szlachty⁴. Powstające w tym czasie tłumaczenia Biblii na staroukraińską mowę prostą (Ewangeliarz Peresopnycki 1556-1561, Ewangelia Wołyńska 1571, Apostoł Krechowski 1563-1572, Ewangelia w tłumaczeniu Walentyna Nahalewskiego, na podstawie przekładu polskiego – tzw. rękopisu chorożewskiego, pozostającego w zbiorach Biblioteki Narodowej Ukrainy im. W.I. Wernadskiego), teksty homiletyczne i religijno-polityczna literatura polemiczna⁵, będąca odpowiedzią na podpisanie

---

Varsoviensia” 2018, t. 6, s. 225-236. Proponowane omówienie opieram po części na wynikach badań onomastycznych zamieszczonych w tych pracach.

² *Język a tożsamość narodowa: slavica*, red. M. Bobrownicka, Kraków 2000; T. Chynczewska-Hennel, *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i Kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w.*, Warszawa 1985; A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996; A. Mironowicz, *Krok w badaniach nad świadomością narodową społeczności dawnej Rzeczypospolitej*, „Studia Podlaskie” 1990, t. 1, s. 307-313.

³ J.A. Fishman, *Language and Nationalism. Two Integrative Essays*, Rowley, Mass. 1973, s. 153. Podaję za: A. Kuczkiewicz-Fraś, *Język jako determinant tożsamości narodowej i państwowej w Pakistanie i Bangladeszu*, „Politeja” 2012, 2/2 (20/2), s. 125.

⁴ Istnieje bogata literatura naukowa poświęcona temu zagadnieniu, por. przede wszystkim: T. Chynczewska-Hennel, *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej...*; *Język, kultura, mentalność a tożsamość narodowa Ukraińców*, red. W. Mokry, Kraków 2010, a także: Н. Яковенко, *Реформа „грецької” церкви: унія, оновлення православ’я*, [w:] *Історія української культури. У 5-ти т.*, ред. Я.Д. Ісаєвич, Київ 2001, т. II: *Українська культура XIII – першої половини XVII ст.*, с. 505-530.

⁵ E. Janowska, M. Melnyk, *Ukraińska literatura religijno-polemiczna 2. połowy XVI wieku*, [w:] *Język ukraiński w życiu i działalności elit na Ukrainie na przestrzeni wieków: kultura, nauka, oświata, religia, społeczeństwo, polityka*, red. W. Mokry, Kraków 2015, s. 353-372; A. Naumow, *Domus Divisa. Studia*

unii lubelskiej w 1569 r. oraz unii brzeskiej w 1596 r., jak również pierwsze prace leksykograficzne z ruskim tłumaczeniem leksemów starosłowiańskich (Ławrentij Zyzanij-Tustanowski, *Лексус* 1596, Pamwo Berynda, *Лексіконъ славеноросскій і имень тлъкованіе* 1627), wyrażały dążenia ówczesnych elit intelektualnych do podniesienia języka rodzimego do rangi języka literackiego, opartego dotąd przede wszystkim na ruskiej redakcji języka starosłowiańskiego i uczynienia zeń skutecznego narzędzia ewangelizacji. Starania te jednak – jak wiadomo – nie powiodły się z powodu sytuacji polityczno-religijnej, polonizacji ukraińskich książąt, szlachty i duchowieństwa oraz znaczących wpływów kultury łacińsko-polskiej, a oczekiwane zmiany przyniosła dopiero epoka romantyzmu, odrodzenie narodowo-kulturowe w Galicji i działalność Bractwa Cyrylometodiańskiego w Kijowie⁶.

Kształtowanie się ukraińskiej świadomości narodowej historycy oraz historycy literatury i kultury odnoszą do końca wieku XVI. Wskazują na rolę w tym procesie wspólnoty etniczno-językowej, kulturowej i religijnej związanej z tradycją bizantyjską. Jak zauważa T. Chynczewska-Hennel „odwoływanie się do tradycji historycznej, walka o język – to dwa argumenty, na które powoływano się w momentach potrzeby zmanifestowania własnej tożsamości [...]”⁷.

Niepoślednie znaczenie miały w tym względzie bardzo liczne wówczas bractwa cerkiewne, będące organizacjami o charakterze narodowo-religijnym i kulturalno-oświatowym⁸, jak również twórczość literacka⁹, m.in. Joannicjusza Galatowskiego, Melecjusza Smotryckiego, Kasjana Sakowicza, Łazarza Baranowicza czy Demiana Naływajki, pisana tzw. prostą mową, będąca doskonałym obrazem świadomości językowej ówczesnych elit kulturalnych. Ostatni z nich, zarówno w swoich utworach poetyckich, jak też przekładach z języka cerkiewnosłowiańskiego na literacki język staroukraiński tekstów Jana Złotoustego i cesarza Bazylego, podkreślał swoją troskę o to, by ważne przesłania i pouczenia nieść w języku zrozumiałym dla czytelników, czyli w prostej mowie¹⁰:

---

nad literaturą ruską w I Rzeczypospolitej, Kraków 2002; Idem, *Biblia w kulturze Rusi polsko-litewskiej w XVI wieku*, „Slavia Meridionalis” 2016, nr 16, s. 32-51.

⁶ W. Mokry, *Rola rodzimego języka ukraińskiego w zachowaniu tożsamości i w rozwoju kultury narodowej. Ukraińców drugiej połowy XVI i pierwszych dziesięcioleci XVII wieku*, [w:] *Język, kultura, mentalność a tożsamość narodowa Ukraińców*, red. W. Mokry, Kraków 2010, s. 13-15, 26-28.

⁷ T. Chynczewska-Hennel, *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej...*, s. 73.

⁸ N. Jakowenko, *Historia Ukrainy do 1795 roku*, Warszawa 2011, s. 234-239; В. Соболю, *Братства та їх видавнича діяльність. Історико-порівняльний контекст*, [w:] В. Соболю, *Українське бароко. Тексти і контексти*, Warszawa 2015, s. 86-103.

⁹ Рог. В. Соболю, *Перекладна література доби бароко другої половини XVI- першої половини XVII ст. 2. Перекладна література доби бароко другої половини XVII-XVIII ст.*, [w:] *Історія української літератури*, т. 2, ред. В. Сулима, М. Сулима, Київ 2014, s. 296-302; s. 601-616.

¹⁰ В. Мойсієнко, *Лькарство ... від приспаного розуму людського або перекладацька майстерність Дем'яна Наливайка*, [w:] *Яęzyки wschodniosłowiańskie na przestrzeni wieków*, red. J. Sosnowski, „Rozprawy Komisji Językowej”, Łódź 2018, t. LXVI, s. 301-302. O literaturze pisanej w staroukraińskim języku literackim por. również A. Nowak, *Rola prozopopei w ukraińskiej poezji*

Troska o losy ojczystego języka ruskiego, a także bułgarsko-ruskiego, w jakim stworzone zostały zabytki piśmiennictwa ukraińskiego, obecna w dziełach i pismach twórców ukraińskich XVI-XVII wieku [...] stanowiły szczególnie silny i trwałe czynniki w rozwoju i utwierdzeniu świadomości narodowej Rusinów-Ukraińców¹¹.

Nakreślona wyżej problematyka dotyczyła również interesującego nas terenu, tj. ziemi chełmskiej, która w znacznej swej części (poza starostwami zabużańskimi) stanowiła pogranicze o mieszanym polsko-ukraińskim charakterze etnicznym, co potwierdzają również badania onomastyczne, dialektologiczne i historyczno-językowe¹². Od czasów wczesnośredniowiecznych były to tereny pogranicza Rusi i państwa polskiego, a zarazem rywalizacji dynastii Piastów i Rurykowiczów, oraz wpływów dwóch Kościołów – prawosławnego i katolickiego. Tworzyły więc konglomerat etniczny, kulturowy i religijny, z dominującym osadnictwem ukraińskim i polskim, które po włączeniu tych ziem do Królestwa Polskiego sukcesywnie wzrastało. Różnice konfesyjne pokrywały się z proveniencją etniczno-językową. Proporcje między ludnością ukraińską a polską układały się bardzo nierównomiernie: w części wschodniej większość stanowił żywioł ruski, w części zachodniej przeważała ludność pochodzenia polskiego. Ważnym elementem tego obrazu była polonizacja ruskich rodów szlacheckich.

Od początku swej historii ziemia chełmska wielokrotnie zmieniała swoją przynależność państwową, początkowo będąc prawdopodobnie we władaniu państwa wielkomorawskiego, następnie zaś kilkakrotnie Rusi Kijowskiej, Polski i Litwy, by w 1378 r. na ponad 400 lat przejść pod panowanie Rzeczypospolitej.

W omawianym okresie wchodziła do składu województwa ruskiego. Począwszy od XVI w. dzieliła się na powiaty: chełmski, krasnostawski i hrubieszowski oraz lubomelski i ratneński.

Ważnym elementem specyfiki etniczno-kulturowej tego terenu była wspomniana przynależność religijna jego mieszkańców. Od początku tereny nadbużańskie, schryścianizowane w rycie bizantyjskim, znajdowały się w orbicie wpływów Cerkwi prawosławnej¹³. W 1223 r. książę Daniel Halicki w Uhrusku erygował eparchię (diecezję) prawosławną, której siedzibę około 1240 r. przeniósł do Chełma, czyniąc to miasto ważnym ośrodkiem księstwa halicko-włodzimierskiego. Eparchia chełmska, mimo zmieniających się okoliczności politycznych, okresowego osłabienia wewnętrznego i wzrostu znaczenia na tych terenach Kościoła katolickiego, z czasem obejmowała swym zasięgiem nowe tereny – pod koniec XVI w. w jej skład wchodziło około 320 parafii, leżących również poza granicami ziemi chełmskiej: w wojewódz-

---

elegijnej XVI-XVII wieku, [w:] *Język, literatura, historia Ukrainy*, red. W. Mokry, Kraków 2003, s. 77-93; В. Соболев, *3 глибини віків*, Київ 1995; Idem, *До джерел. Історія давньої української літератури IX-XVIII ст.*, Warszawa 2008.

¹¹ *Język, kultura...*, s. 35.

¹² Por. I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej ...*, s. 9-11, 40-49.

¹³ A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w dawnej Rzeczypospolitej*, Białystok 2001; Idem, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003.

twie bełskim oraz wschodniej części województwa lubelskiego¹⁴. Przy parafiach działały bractwa cerkiewne, które bardzo aktywnie uczestniczyły w życiu religijnym, kulturalnym i społeczno-politycznym¹⁵.

Ważnym wydarzeniem w historii Cerkwi prawosławnej w ziemi chełmskiej było przystąpienie w 1596 r. większości hierarchów prawosławnych do unii z Kościołem katolickim¹⁶, który na trwale zapisał na tym terenie swoją obecność w wieku XIV, w kolejnych zaś umocnił pozycję i rozszerzył struktury. Podpisanie unii przyniosło podział Kościoła wschodniego w Rzeczypospolitej i powstanie zależnego formalnie od Rzymu Kościoła greckokatolickiego, w konsekwencji zaś dwa zwalczające się wyznania religijne. H. Dylągowa zwraca uwagę na wyraźny odpływ z prawosławia wielkich rodów magnackich i szlacheckich, które początkowo przechodziły na unię, by z czasem przyjąć wyznanie rzymskokatolickie¹⁷. Miało to znaczenie również w odniesieniu do interesującego nas tematu. Utrata przez społeczeństwo ukraińskie dawnej ziemi chełmskiej części swojej elity (historiografowie mówią o zaledwie 37 rodach ruskiej proveniencji w ziemi chełmskiej na pocz. XVI w.¹⁸), konflikt religijny, powstanie na bazie struktur zdelegalizowanego prawosławia¹⁹ szybko rozwijającego się Kościoła unickiego (w połowie XVII w. eparchia chełmska liczyła 538 parafii²⁰), który z czasem ulegał latynizacji i polonizacji, były czynnikami mocno destabilizującymi również rozwój rodzimej kultury i języka.

Analiza materiału językowego

Każdy system antropomiczny jest obrazem kultury, stosunków społecznych, wyznawanych wartości, kontaktów religijnych i międzyetnicznych. Jak powiedziano we wstępie, jest też ważną składową systemu językowego i nośnikiem tego, co stanowi o odrębności języka, a zarazem otwartości na procesy historyczno-kulturowe i wpływy

¹⁴ L. Bienkowski, *Chełmska diecezja, II: Diecezja prawosławna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz, t. III, Lublin 1989, s. 132-133; Idem, *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. II: *Wiek XVI-XVIII*, Kraków 1970, s. 813-815; J. Kuligowski, *Kościół Wschodni na Ziemi Chełmskiej i południowym Podlasiu od chrystianizacji do końca XVI wieku*, „Rocznik Mazowiecki” 2000, nr 12, s. 54-55.

¹⁵ L. Bienkowski, *Chełmska diecezja ...*, s. 132-133; Я.Д. Исаевич, *Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVIII ст.*, Київ 1966.

¹⁶ J.R. Marczewski, *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin 2013.

¹⁷ H. Dylągowa, *Dzieje unii brzeskiej*, Warszawa – Olsztyn 1996, s. 21-22. Por. też: *Unia brzeska – geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Kraków 1994.

¹⁸ Dla porównania: stan szlachecki tworzyło w tym czasie również 89 rodów polskich i 6 litewskich, por. Czarniecki, *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012, s. 68.

¹⁹ A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja*, seria: „Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej”, t. 1, red. J. Kłoczowski, A. Gil, Lublin 2005, s. 251-252.

²⁰ H. Dylągowa, *Dzieje...*, s. 93.

innych systemów, również onomastycznych na obszarach kontaktowych. Ziemia chełmska od wieków była terenem pogranicza zamieszkiwanym przez Polaków i Ukraińców, których łączyła wspólna historia oraz duchowość chrześcijańska. Poniższe rozważania ukażą, w jakim stopniu twórcom i użytkownikom systemu antroponimicznego tego terenu udało się zachować odrębność językowo-kulturową, a razem z tym – jak można sądzić – poczucie wspólnoty etniczno-kulturowej i historycznej.

W opisie ukraińskiego systemu antroponimicznego ważne jest zastosowanie kryterium społecznego, inaczej bowiem przebiegał proces jego kształtowania w środowisku szlachty, inaczej w warstwie mieszczan i chłopów. Taki podział przyjęty dla materiału językowego pochodzącego z terenów etnicznie niejednorodnych jest istotny także w kontekście kontaktów międzyjęzykowych i otwartości na obce wpływy, różnej w obrębie poszczególnych stanów.

I. Stan szlachecki

Przebadane dokumenty pozwoliły na ekscerpcję zaledwie 145 formacji nazewniczych, które można odnieść do przedstawicieli ukraińskiego stanu uprzywilejowanego, wyraźnie zdominowanego w omawianym czasie przez szlachtę polską miejscową i napływową, głównie z Mazowsza, Małopolski i Wielkopolski²¹. O sytuacji tej grupy społecznej w ziemi chełmskiej, zmianie konfesji i polonizacji szlachty ruskiej jeszcze w XV w., zjawisku znanym również na pozostałych ziemiach Rusi Czerwonej: w ziemi lwowskiej, halickiej, bełskiej, przemyskiej i sanockiej, a także w pobliskim województwie wołyńskim, mówią badania historyków:

Działy tu bowiem nadzwyczaj energicznie takie czynniki i wpływy, jak wspólność interesów klasowych, dążenie do faktycznego (a nie tylko *de iure*) zrównania się z uprzywilejowaną arystokracją polską, chęć zdobycia wszystkich tych prerogatyw i honorów, które stawały się dostępne jedynie dla szlachty i magnatów polskich, oddziaływanie szlachecko-polskiej kultury i rosnące tuż obok wpływy katolicyzmu, który zataczając coraz szersze kręgi, obejmował powoli coraz to nowe ziemie ukraińskie, wreszcie mieszane śluby Rusinów z Polakami i odwrotnie²².

Przejawem językowym tych zjawisk było przyjmowanie imion z kalendarza liturgicznego katolickiego oraz tworzenie – na wzór polski – nazwisk od nazw majątków ziemskich.

Typowe formuły identyfikacyjne denotujące szlachtę ukraińską składały się z dwóch elementów: imienia ruskiego lub o charakterystyce językowej polskiej bądź łacińskiej oraz nazwiska zwyczajowego, dziedzicznego, obejmującego całą rodzinę.

²¹ M. Hruszewski, *Szlachta ukraińska na przełomie XVI i XVII w.* Wyjątek z t. VI „Historja Ukrainy-Rusi”, rozdział III, s. 15-16, [w:] shron2.chtyvo.org.ua/.../Szlachta_ukraiska_na_przeomie_XVI_i_XVII_w_pol.pdf (13.03.2019).

²² Ibidem, s. 4-5.

W badanych dokumentach wystąpiły również zestawienia wieloelementowe wzbogacone o przydomki, patronimy właściwe, wskazujące na aktualny związek filiacyjny czy deskrypcje lokatywne. Identyfikacja w tej grupie społecznej oparta była na wzorcu nazwiska odmiejscowego na -s'kyj/-c'kyj//ski/-cki, np. *Jerzy Krupski* CZ 1502, *Jan zwany Kostur z Jaślikowa* CZ 1518, *Chwyedor alias Chphyeczjal Sosnowski* CZ 1515, *Hawrył Syczyński* CZ 1513, *Filaret Ternowski* CZ 1519, *Andruszko Wereszczynski* CZ 1528, *Wołkowyscy* (pl) OCH 1564; *Aleksander Makosi Bakowiecki* KGK 1652, *Ioannes Choinski Danilkowicz* KGK 1652, *Florian Andrzejowski Ditiuk* ACH 1678, *Ostafi Dydziński* R 1669, *Antoniy Halicki* ACH 1674, *Nicolaus in Łanowce Jełowicki* ADS 1678, *Ioannes Lipski Oleksyc* KGKR 1652, *Stanisław Lipski Czebrzyk* KGK 1652, *Chwedorium Motywelski* (Acc.) AGS 1604, *Hrehorius Piatniczkiy* AGS 1604, *Zacharia Zawalski* AGS 1622. W XVI w. ten typ nazwisk tworzył 54%, a w XVII w. prawie 63% wszystkich wyekscerpowanych ze źródeł antropimów szlacheckich²³. O ich dużej popularności świadczą również badania imiennictwa stanu uprzywilejowanego na pobliskim Wołyniu²⁴, Żytomierszczyźnie²⁵ oraz Podlasiu²⁶.

Ważną rolę w identyfikacji ruskiej szlachty odegrały formacje patronimiczne, które w XVI w. stanowiły prawie 26% wszystkich nazwisk, w kolejnym zaś wieku 23%²⁷. W ogromnej większości były to określenia zależnościowe na -yc(z)/ic(z), -owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z), cieszące się dużą popularnością także wśród niższych stanów²⁸, np. *Tomasz inaczej Wasyl zwany Chrapkowicz z Wereszczyna z Woli Lejnskiej* CZ 1542, *Senko Denikiewicz* CZ 1506, *Stanisław Witowicz* CZ 1533; *Jan Mikołai Czurow Danilowicz* AU 1636, *Hieronim Gabriel Hacowicz* ACH 1653, *Theodorus Kurczewicz* R 1672, *Jerzy Ochrymowicz* AKR 1628. Niektóre z nich były „żywymi” patronimami i wchodziły w skład znanych już w dobie średniowiecza zestawień trójelementowych, np. *Iwaszko Ihnatkowicz Andrzejowski* CZ 1516, *Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński* UCH 1587. Obok nich występowały patronimy semantyczne, powstałe w wyniku transonimizacji imion, które pełniły funkcję nazwisk lub przydomków, np. *Mikołai Bogusch* IK 1560; *Abraham Haraszko* AGS 1642, *Nicolaus Wereszczynski Jurasik* KGKR 1652.

Najmniej liczną grupę stanowiły formacje charakteryzujące derywowane antropimicznie oraz bez wykładników formalnych. W XVI w. tworzyły ponad 18% wszystkich nazwisk, w XVII w. zaś niespełna 12%²⁹, np. *Dronczicz Soroka* IK 1560,

²³ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej...*, s. 201.

²⁴ I. Mytnik, *Antroponomia Wołynia w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 2010, s. 154.

²⁵ Л. Ящук, *Антропонімія Житомирщини XVI-XVII ст.*, автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук, Київ 2008, с. 7.

²⁶ L. Dacewicz, *Historyczne nazwiska na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI-XVIII w.)*, Białystok 2014, s. 127-128.

²⁷ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej...*, s. 201.

²⁸ Por. np. I. Mytnik, *Antroponomia Wołynia...*, s. 294; Л. Ящук, *Антропонімія Житомирщини...*, с. 6.

Jakub i Feliks Jaślikowscy zwani Szubowie (pl) CZ 1533, *Korniło Tur* CZ 1515; *Dominik Horoch* PCH 1649.

II. Stany nieszlacheckie

Ze źródeł wyekscerpowano 2256 nazw poimiennych denotujących mieszczan i chłopów ukraińskich, co stanowiło niespełna 48% wszystkich (polskich i ukraińskich) antroponimów w tych grupach społecznych³⁰. Dominowały – co zrozumiałe – w zabużańskiej części ziemi chełmskiej, jednak ich obecność była bardzo wyraźnie zaznaczona również w dokumentach z pozostałych starostw. Przeważały w materiale odnoszącym się do chłopów w całym omawianym okresie, w XVI w. stanowiły większość wśród mieszkańców miast.

Typowe formuły identyfikacyjne odnoszące się do mężczyzn składały się z dwóch elementów: imienia kalendarza liturgicznego cerkiewnego oraz nazwiska historycznego. Modelem dominującym były tu patronimy tworzone przy pomocy różnych formantów nazwiskotwórczych, m. in. *-yc(z)/ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*: *Kunczicz Chwedecz* LK 1564, *rahoza lienczicz* KP 1509, *Jaczko Awrasowicz* LL 1564, *Wasko Bohaterowicz* AKR 1586, *Iliasz Doroszowicz* ICH 1545, *Man Lewkowicz* LR 1565, *Lubkowicz Mylian* LK 1564, *Andrei Naumowicz* KP 1509, *Luca Zinkowicz* AKR 1586, *Iwaszko Żorawłowicz* AKR 1586; *Iwan Czernikowicz* AH 1630, *Wasko Czoterbokowicz* AH 1606, *Hawryło er Iwan Kostiukowicze* AGS 1636, *Nicolaus Pankiewicz* ACH 1678, *Semen Paszykiewicz* ACH 1653, *Nicolaus Sakowicz* AGS 1678, *Georgij Wasilewicz* AU 1635, *Martin Zubowicz* AH 1601;

-ow, -yn/in: *Chomka Sienkow* AKR 1586; *Steczko Andruszow* LR 1565; *Olysiei Wakulin* LR 1565; *Steczko Haponow* AH 1630, *Eliae Krupow* AGS 1637, *Manuel Greczyn* AGS 1642;

-enia: *Babiczenie Andrei* LK 1564, *Josko Chwedczenie* LL 1564, *Mirolaus Prokopienie* AKR 1586; *Wawrzik Jaczzenia* AH 1601, *Tymosz Kurilczenie* AH 1601, *Bazil Łuczczynie* AMK 1677;

-uk/’uk, -czuk: *Teodory Butiuk* KCZ 1696, *Jan Makarczuk* AMK 1616, *Iwan Sawczuk* AMK 1616, *Łukasz Serediuk* AH 1630, *Hryc Tesluk* AGS 1636, *Iwan Wołosiuk* AS 1688 oraz patronimy motywowane imionami w formie podstawowej lub derywowanej, np. *Jaczko Andreyko* ICH 1545, *Hriniec Chodor* KP 1509, *Proniecz Harasko* LR 1565, *Daniło Maxim* ICH 1545, *Waniecz Marko* KP 1509, *Makary Miczko* ICH 1545; *Wasko Hricinik* AU 1635, *Marcus Kalenyk* AKR 1618, *Stanislaus Kochanik* ACH 1652, *Neron Kuźma* AS 1688, *Dmitr Łucyk* AS 1688, *Say Manko* AK 1616, *Juchim Prokop* AS 1688, *Iwan Wasiurko* AMK 1616.

W XVI w. ich udział w identyfikacji mieszczan wyniósł przeszło 59% i ponad 69% w nazewnictwie chłopów, natomiast w kolejnym stuleciu odpowiednio: ponad 28% i ponad 21%³¹. Przez cały omawiany okres największą popularnością wśród mieszczan

²⁹ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej...*, s. 153.

³⁰ Ibidem, s. 206, 212.

cieszyły się nazwiska z sufiksami *-ycz/-icz*, *-owycz/-ewycz//owicz/-ewicz*, które przeważały również w środowisku chłopskim w XVI w., natomiast w XVII w. ustąpiły antroponomom na *-uk/-uk*, *-czuk*. W XVIII w. na tym typie nazwisk opierała się identyfikacja mieszkańców ziemi chełmskiej³², wołyńskiej³³, wschodnich okręgów województwa ruskiego³⁴, Huculszczyzny³⁵ oraz terenów południowej Białostoczczyzny³⁶ i Podlasia³⁷.

Drugą grupę stanowiły formacje charakteryzujące, które w XVI w. tworzyły przeszło 29% nazwisk mieszczan oraz niespełna 24% nazwisk chłopów, w kolejnym stuleciu odpowiednio: ponad 32% i 30%³⁸. Przeważały wśród nich antroponimy powstałe w wyniku onimizacji równobrzmiących apelatywów, np. *Andreas Bolba* AKR 1586, *Marthinus Chabar* AKR 1588, *Syenko Czwyrr* LR 1565, *Poniecz Hreczka* LR 1565, *Chwedor Koszik* LL 1564, *Kuroczka* LR 1565, *Maczko Pyrog* LL 1564, *Hrin Woron* KP 1509; *Albertum Bereza* AGS 1636, *Iliaszowi Borsukowi* AGS 1635, *Fedorius Czajka* AH 1606, *Simon Czemera* ACH 1652, *Fedor Korolik* ACH 1631, *Antoni Dereznia* AH 1606, *fedorium Derkacz* AGS 1636, *Wasko Huska* AKR 1623, obok których wystąpiły formacje derywowane antroponimicznie oraz composita, np. *Koczanko* KP 1509, *Susko Iwan* LK 1564; *Pawel Czieszilo* LR 1565, *Kosilo* KP 1509; *Iwan Bohaczik* AU 1626, *Hwedko Burdaczik* AH 1601, *Ihnat Syczyk* AH 1601, *Hryc Werbilczyk* AH 1601; *Darmoyed* LR 1565, *Wasiel Niedochod* ICH 1545; *Wasko Czotyrbok* AH 1601, *Konach Nowosad* AMK 1616, *Jarosz Polupan* AH 1606, *Nicolaus Warywoda* ACH 1653.

Odrębną grupę tworzyły nieliczne nazwiska odzawodowe, np. *Dyak Iwasko* LK 1564, *Hrebiennik Iwasko* LK 1564, *Ikonyk* LR 1565, *Luczka Pop* LR 1565, *Pywowar Klymko* LK 1564, *Iwasko Ribołow* ICH 1545; *Małyszka Gontar* ACH 1622, *Panas Kowal* AGS 1642, *Trochim Kramar* AU 1614, *Anton Ławnik* AU 1614, *Lewko Piwowar* AKR 1605, *Semen Swiec* AS 1699, *Siemko Winnik* AU 1619, oraz odmiejscowe z sufiksem *-ski/-cki*: *Hriczkowski* LR 1565, *Truchoniowski* LR 1565; *Fedor Horbkowski* AMK 1698, *Wasko Okopski* AGS 1642.

³¹ Ibidem, s. 163.

³² I. Huk, *Klasyfikacja i analiza słotwórcza antroponomów w dawnej ziemi chełmskiej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1998, t. 6-7, s. 439-440; M. Kojder, *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVI i XVIII wieku*, Lublin 2014, s. 66.

³³ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia...*, s. 231.

³⁴ E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV-XIX wiek*, Warszawa 1998, s. 30, 120, 130.

³⁵ A. Vincenz, *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München 1970, p. 560-564.

³⁶ E. Bogdanowicz, *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksальной na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostoczczyzny*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok 2006, s. 338-339.

³⁷ L. Dacewicz, *Rola sufiksu -uk w kulturze nazewniczej Podlasia*, [w:] *Manuscula Linguistica in honorem Aleksandrae Cieślakowa oblata*, red. K. Rymut, Kraków 2006, s. 157-162; P. Złotkowski, *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin 2017, s. 52-58.

³⁸ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej...*, s. 208.

Obok formuł dwuelementowych źródła odnotowują okazjonalne zapisy zestawień z dodatkową nazwą patronimiczną na *-yk/-ik*, np. *Andreas Paszyk alias Butyło* KWZ 1696, znane również w innych regionach Ukrainy³⁹.

Analiza ukraińskiego systemu antroponimicznego w ziemi chełmskiej pozwala zauważyć jego ogromne podobieństwo do imiennictwa innych regionów Ukrainy, zarówno jeśli chodzi o stan szlachecki, jak też niższe grupy społeczne. Jego cechą charakterystyczną był dominujący udział patronimów w identyfikacji mieszczan i chłopów, głównie na *-yc(z)/ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*. Ten typ nominacji swoją historią sięgał Rusi Kijowskiej, niewątpliwie świadczył o roli ojca w rodzinie, znaczeniu związków pokrewieństwa i nadrzędnej wartości rodziny. Mimo że identyfikacja szlachty opierała się na wzorcu nazwiska odmiejscowego, to jednak ważną rolę odgrywały tu również patronimy. Natomiast odmiejscowy model nazwiska w tej grupie społecznej, kontynuujący dawną tradycję nazewniczą, zapewne miał związek z wpływem systemu polskiego, związanym z obecnością Polaków na omawianym terenie, jak również w innych regionach Ukrainy, i wzorcem polskiego nazwiska szlacheckiego tworzonego od nazw własności ziemskich. W polskiej antroponimii szlacheckiej nazwiska na *-ski/-cki* były typem o znacznie bardziej wyrazistej dominacji.

Wpływu polskiego należy upatrywać również w zjawiskach interferencyjnych, związanych z zapożyczeniami leksykalnymi oraz hybrydyzacją, odzwierciedloną w języku i antroponimii jego mieszkańców. Są one widoczne w hybrydach nazewniczych złożonych z imienia ukraińskiego oraz nazwiska o polskich cechach językowych, np. *Matwiew Morzymucha* AKR 1586, *Wasko Niedzwiedz* AKR 1588, *Podmokły Waszil* LK 1564; *Iwasko Chwaścik* AKR 1604, *Iwan Dziekciarz* ACZ 1688, *Zanko Kwiatkowski* AKR 1618, *Iwan Waligóra* AKR 1624, *Wasko Warziwoda* AH 1601, lub z imienia polskiego i nazwiska proveniencji ukraińskiej, np. *Januszek Chwil* AKR 1588, *Jędrzій Mukosiey* AMK 1700, *Wojciech Daszko* KSZ 1654, *Bartłomiej Sawczyk* KSZ 1655. Imiona o brzmieniu polskim wystąpiły w większości w formułach opisujących szlachtę, np. *Jędrzej, Bartłomiej, Dominik, Feliks, Florian, Franciszek, Gabriel, Gaspar, Grzegorz, Hieronim, Józef, Krystian, Marcin, Maciej, Samuel, Sebastian, Sylwester, Tomasz, Waclaw, Wawrzyniec, Wojciech, Zygmunt*. W materiale odnoszącym się do mieszczan i chłopów stanowiły znikomy procent, zważywszy na wielokrotnie wyższą liczbę poświadczeń nazw osobowych w tych stanach, np. *Jędrzej, Bartłomiej, Błażej, Christophorus, Feliks, Franciszek, Kazimierz, Marcin, Maciej, Sebastian, Stanisław, Szymon, Tomasz, Wawrzyniec, Wojciech*. Interferencje polskie widoczne są także w hybrydach fonetycznych, np. *Stepan Diczkwowicz* KP 1509, *Niedzwiedko Mysziecz* LK 1564; *Pasko Greczka* LR 1565, *Maczko Pyrog* LL 1564, *Gonczarnik* AS 1688; *Chwedor Bochdan* AU 1635; *Chwedor Przystupa* AH 1630, oraz morfologicznych, w których polskie sufiksy *-ek, -owic/-ewic* łączyły się z ukraińskimi podstawami derywacyjnymi, np. *Nicoalus Husaczek* AKR 1623; *Hawryś Sieniewicz* AH 1606, *Iwaszko Uliaszowicz* AGS 1605 – tego typu zapisy dotyczą tylko mieszczan i chłopów.

³⁹ Ibidem, s. 351; Л. Ящук, *Антропонімія Житомирщини...*, с. 8.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że w XVI-XVII w. ukraiński system antroponimiczny w ziemi chełmskiej funkcjonował równorzędnie z systemem polskim. Mimo przynależności tego terenu do Rzeczypospolitej zachował on swoiste cechy ukraińskie w obrębie obu podstawowych kategorii onimicznych: imion, które pochodziły w ogromnej większości z kalendarza liturgicznego cerkiewnego, oraz nazwisk historycznych, wykazując duże podobieństwo do antroponimii innych regionów Ukrainy, przede wszystkim województwa wołyńskiego, opartej na modelu nazwiska patronimicznego, dominującego w imiennictwie mieszczan i chłopów, wyraźnym udziale formacji tego typu w antroponimii szlachty. Zbieżności te dostzegalne są również w warstwie sufiksальной oraz funkcjonowaniu formuł trójelementowych z patronimem, wskazującym na aktualny związek filiacyjny. Charakter pograniczny ziemi chełmskiej, uwarunkowany polsko-ukraińską koegzystencją etniczno-kulturową i wpływami konfesyjnymi, znalazł odzwierciedlenie w zjawiskach interferencyjnych obecnych w antroponimii ukraińskiej, co uznać należy w większości za zjawisko naturalne dla każdego systemu onomastycznego, istniejącego w warunkach bilingwizmu i przenikania się kultur. Wpływy polskie przyniosły hybrydyzację antroponimów i dotyczyły warstwy leksykalnej, słowotwórczej i fonetycznej. Nie były jednak tak daleko posunięte, by nie można było mówić o niezależnym funkcjonowaniu ukraińskiego systemu antroponimicznego. Zachował on swoją odrębność, stając się tym samym obrazem i wyznacznikiem tożsamości etniczno-kulturowej oraz wyznaniowej, a także świadomości językowej mieszkańców ziemi chełmskiej pochodzenia ukraińskiego. Jako ważny element składowy systemu językowego był niewątpliwie jednym z czynników budujących poczucie wspólnoty narodowej. Większa otwartość stanu szlacheckiego na wpływy polskie skutkowałą wzrostem liczby imion pochodzących z katolickiego kalendarza liturgicznego oraz nazwisk odmiejskowych. Było to jednak zjawisko obserwowane już wcześniej, zarówno w ziemi chełmskiej, jak też w innych regionach Kresów południowo-wschodnich, uwarunkowane długotrwałym procesem polonizacji w tej grupie społecznej.

ŹRÓDŁA

Rękopisy

- ACH 1619-1677 – *Akta miasta Chełma 1619-1677*, Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), 43/0, S. 1.
- ACH 1678-1700 – *Akta miasta Chełma 1678-1700*, APL, 43/0, S. 2.
- ACZ 1688-1689 – *Acta consularia Zamoscensia 1688-1689*, APL, 35/61/0/2, S. 1.
- ADS 1678 – *Akta dóbr Świerże 1678*, APL 35/2, S. 1-2.
- AH 1601-1615 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1601-1615*, APL, 43/0, S. 1.
- AH 1630 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1630*, APL, 43/0, S. 3.
- AMK 1616-1698 – *Akta miasta Kryłowa 1616-1698*, APL, 41/0, S. 1, S. 3.
- AKR 1586-1590 – *Akta miasta Krasnegostawu 1586-1590*, APL, 43/0, S. 1.
- AKR 1604-1608 – *Akta miasta Krasnegostawu 1604-1608*, APL, 43/0, S. 2.
- AKR 1618-1629 – *Akta miasta Krasnegostawu 1618-1629*, APL, 43/0, S. 3.
- AS 1688-1699 – *Akta miasta Sawina 1688-1699*, APL 35/52, S. 7.
- AU 1614-1632 – *Akta miasta Uchanie z 1614-1632*, APL, 58/0, S. 1-2.
- AU 1635-1641 – *Akta miasta Uchanie z 1635-1641*, APL, 58/0, S. 3.
- ICH 1545 – *Inwentarz starostwa chełmskiego z 1545 r.*, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), ASK, Dz. LVI, C 1.
- IK 1560, 1572 – *Inwentarz starostwa krasnostawskiego z 1560 r. i z 1572 r.*, AGAD, ASK, Dz. LVI, K6/I.
- KGKR 1652-1676 – *Księga grodzka krasnostawska. Rejestry podatkowe z 1652-1676*, APL, 35/12, S. 1-2.
- KP 1500-1510 – *Księga poborowa Ratna 1500-1510*, AGAD, ASK, Dz. I, 34.
- KSZ 1650-1675 – *Księga urodzeń parafii rzymsko-katolickiej w Szczebreszynie z 1650-1675*, APL, 35/106, s. 10.
- KWZ 1685-1700 – *Księga wójtowsko-lawnicza Zamościa 1685-1689*, APL 35/61/0/2,

Druki

- AGS 1604-1691 – *Акты холмского городского суда 1604-1691*, [w:] *Акты издаваемые виленскою Коммиссією для разбора древнихъ актовъ*, т. XXIII, Вильна 1896.
- CZ – Czarniecki W., *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012.
- LK 1564-1565 – *Люстрації королівщин в землях холмській, белзькій і львівській з 1564-1565 рр.*, [w:] *Жерела до історії України-Руси*, за ред. М. Грушевського, т. III, т. VII, Львів 1900-1903.
- LL 1564 – *Люстрація Любомльського староства 1564 г.*, [w:] *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Коммиссією для разбора древнихъ актовъ*, ч. VII, т. II, Київ 1898.
- OCH 1510-1598 – *Opis ziem i ludności ziemi chełmskiej*, [w:] Al. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona*, t. VII, cz. II, Warszawa 1903.
- PCH 1649 – *Popisy (okazywania) szlachty w Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku. Popis Chełmian z 7 sierpnia 1649 roku*, pod red. R. Kozyrskiego, „Rocznik Chełmski” 2001, t. 7, s. 341-358.

R 1669; 1672 – Gmiterek H., *Rejestry szlachty ziemi chełmskiej z lat 1669-1672*, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2, s. 327-345.

UCH – *Urzednicy wojewodztwa belskiego i ziemi chełmskiej w XIV-XVIII wieku: spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. 3, z. 2.).

References

Manuscripts

- ACH 1619-1677 – *Akta miasta Chełma 1619-1677*, Archiwum Państwowe w Lublinie, 43/0, S. 1.
 ACH 1678-1700 – *Akta miasta Chełma 1678-1700*, APL, 43/0, S. 2.
 ACZ 1688-1689 – *Acta consularia Zamoscensia 1688-1689*, APL, 35/61/0/2, S. 1.
 ADS 1678 – *Akta dóbr Świerże 1678*, APL 35/2, S. 1-2.
 AH 1601-1615 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1601-1615*, APL, 43/0, S. 1.
 AH 1630 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1630*, APL, 43/0, S. 3.
 AMK 1616-1698 – *Akta miasta Kryłowa 1616-1698*, APL, 41/0, S. 1, S. 3.
 AKR 1586-1590 – *Akta miasta Krasnegostawu 1586-1590*, APL, 43/0, S. 1.
 AKR 1604-1608 – *Akta miasta Krasnegostawu 1604-1608*, APL, 43/0, S. 2.
 AKR 1618-1629 – *Akta miasta Krasnegostawu 1618-1629*, APL, 43/0, S. 3.
 AS 1688-1699 – *Akta miasta Sawina 1688-1699*, APL 35/52, S. 7.
 AU 1614-1632 – *Akta miasta Uchanie z 1614-1632*, APL, 58/0, S. 1-2.
 AU 1635-1641 – *Akta miasta Uchanie z 1635-1641*, APL, 58/0, S. 3.
 ICH 1545 – *Inwentarz starostwa chełmskiego z 1545 r.*, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), ASK, Dz. LVI, C 1.
 IK 1560, 1572 – *Inwentarz starostwa krasnostawskiego z 1560 r. i z 1572 r.*, AGAD, ASK, Dz. LVI, K6/I.
 KGKR 1652-1676 – *Księga grodzka krasnostawska. Rejestry podatkowe z 1652-1676*, APL, 35/12, S. 1-2.
 KP 1500-1510 – *Księga poborowa Ratna 1500-1510*, AGAD, ASK, Dz. I, 34.
 KSZ 1650-1675 – *Księga urodzeń parafii rzymsko-katolickiej w Szczebreszynie z 1650-1675*, APL, 35/106, S. 10.
 KWZ 1685-1700 – *Księga wójtowsko-lawnicza Zamościa 1685-1689*, APL 35/61/0/2.

Printed papers

- AGS 1604-1691 – *Akty kholmского grodzkiego suda 1604-1691*, [v:] *Akty izdavayemyye vilenskoyu Kommissieyu dlya razbora drevnikh aktov*", t. XXIII, Vil'na 1896.
 CZ – Czarnecki W., *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012.
 LK 1564-1565 – *Lyustratsiyi korolivshchyn v zemlyakh kholm's'kiy, belz'kiy i l'viv's'kiy z 1564-1565 rr.*, [v:] *Zherela do istoriyi Ukrayiny-Rusy, za red. M. Hrushevs'koho*, t. III, t. VII, L'viv 1900-1903.
 LL 1564 – *Lyustratsiya Lyuboml'skago starostva 1564 g.*, [v:] *Arkhiv' Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavayemyy Kommissieyu dlya razbora drevnikh aktov*", ch. VII, t. II, Kiev" 1898.
 OCH 1510-1598 – *Opis ziem i ludności ziemi chełmskiej*, [w:] Al. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona*, t. VII, cz. II, Warszawa 1903.

- PCH 1649 – *Popisy (okazywania) szlachty w Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku. Popis Chełmian z 7 sierpnia 1649 roku*, pod red. R. Kozyrskiego, „Rocznik Chełmski” 2001, t. 7, s. 341-358.
- R 1669; 1672 – Gmiterek H., *Rejestry szlachty ziemi chełmskiej z lat 1669-1672*, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2, s. 327-345.
- UCH – *Urzędnicy województwa białostockiego i ziemi chełmskiej w XIV-XVIII wieku: spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. 3, z. 2.).

Literature

- Bieńkowski L., *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. II: *Wiek XVI-XVIII*, Kraków 1970, s. 813-815.
- Bieńkowski L., *Chełmska diecezja, II: Diecezja prawosławna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, t. III, Lublin 1989, s. 132-133.
- Bogdanowicz E., *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksальной na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostoczczyzny*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok 2006, s. 337-343.
- Chynczewska-Hennel T., *Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i Kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w.*, Warszawa 1985.
- Czarnecki W., *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012.
- Dacewicz L., *Rola sufiksu uk w kulturze nazwicznej Podlasia*, [w:] *Manuscula Linguistica in honorem Aleksandrae Cieślíkowa oblata*, red. K. Rymut, Kraków 2006, s. 157-162.
- Dacewicz L., *Historyczne nazwiska na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI-XVIII w.)*, Białystok 2014.
- Dyłałogowa H., *Dzieje unii brzeskiej*, Warszawa – Olsztyn 1996.
- Fishman J.A., *Language and Nationalism. Two Integrative Essays*, Rowley, Mass. 1973.
- Gil A., *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja*, seria: „*Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej*”, t. 1, red. J. Kłoczowski, A. Gil, Lublin 2005.
- Hruszewski M., *Szlachta ukraińska na przełomie XVI i XVII w.* Wyjątek z t. VI „*Historyja Ukrainy-Rusi*”, rozdział III, s. 15-16, [w:] shron2.chtyvo.org.ua/.../Szlachta_ukraiska_-_na_przeomie_XVI_i_XVII_w_pol.pdf (13.03.2019).
- Huk I., *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antroponimów w dawnej ziemi chełmskiej*, „*Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*” 1998, t. 6-7, s. 433-454.
- Isayevych, Ya.D., *Bratstva ta yikh rol' u rovytku ukrayins'koyi kul'tury XVI-XVIII st.*, Kyiv 1966.
- Jakowenko N., *Historia Ukrainy do 1795 roku*, Warszawa 2011.
- Janowska E., Melnyk M., *Ukraińska literatura religijno-polemiczna 2. połowy XVI wieku*, [w:] *Język ukraiński w życiu i działalności elit na Ukrainie na przestrzeni wieków: kultura, nauka, oświata, religia, społeczeństwo, polityka*, red. W. Mokry, Kraków 2015, s. 353-372.
- Język a tożsamość narodowa: slavica*, red. M. Bobrownicka, Kraków 2000.
- Język, kultura, mentalność a tożsamość narodowa Ukraińców*, red. W. Mokry, Kraków 2010.
- Kuczkiwicz-Fraś A., *Język jako determinant tożsamości narodowej i państwowej w Pakistanie i Bangladeszu*, „*Politeja*” 2012, 2/2 (20/2), s. 123-139.
- Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.

- Kojder M., *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVI i XVIII wieku*, Lublin 2014.
- Kuligowski J., *Kościół Wschodni na Ziemi Chełmskiej i południowym Podlasiu od chrystianizacji do końca XVI wieku*, „Rocznik Mazowiecki” 2000, nr 12, s. 43-57.
- Marczewski J.R., *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin 2013.
- Mironowicz A., *Krok w badaniach nad świadomością narodową społeczności dawnej Rzeczypospolitej*, „Studia Podlaskie” 1990, t. 1, s. 307-313.
- Mironowicz A., *Kościół prawosławny w dawnej Rzeczypospolitej*, Białystok 2001.
- Mironowicz A., *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003.
- Moysiyenko V., *Лркарство ... вид прыспанoho розуму людс'кого або перекладатс'ка майстернист' Dem"yana Nalyvayka*, [w:] *Яęzyки wschodniosłowiańskie на przestrzeni wieków*, red. J. Sosnowski, „Rozprawy Komisji Językowej”, Łódź 2018, t. LXVI, s. 301-302.
- Mokry W., *Rola rodzimego języka ukraińskiego w zachowaniu tożsamości i w rozwoju kultury narodowej. Ukraińców drugiej połowy XVI i pierwszych dziesięcioleci XVII wieku*, [w:] *Яęzyк, культура, ментальность а тоżсамоść народова Украйіньців*, red. W. Mokry, Kraków 2010, s. 5-45.
- Mytnik I., *Antroponimia mieszczańska на obszarach kontaktowych polsko-ukraińskich w XVI-XVII wieku*, „Studia Ucrainica Varsoviensia” 2018, t. 6, s. 225-236.
- Mytnik I., *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017.
- Mytnik I., *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej на tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antroponimii*, [w:] *Tendentsiyi rozvytku ukrayins'koyi leksyky ta hramatyky, ch. 1*, red. I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, seria *W kręgu języka, literatury i kultury*, t. 3, Warszawa 2014, s. 168-187.
- Mytnik I., *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI-XVII wieku*, „Typolohiya ta funktsiyi movnykh odynyts” 2014, № 1, c. 281-294.
- Mytnik I., *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017.
- Mytnik I., *Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 2010.
- Naumow A., *Biblia w kulturze Rusi polsko-litewskiej w XVI wieku*, „Slavia Meridionalis” 2016, nr 16, s. 32-51.
- Naumow A., *Domus Divisa. Studia nad literaturą ruską w I Rzeczypospolitej*, Kraków 2002.
- Nowak A., *Rola prozopopei w ukraińskiej poezji elegijnej XVI-XVII wieku*, [w:] *Яęzyк, литература, история Украйны*, red. W. Mokry, Kraków 2003, s. 77-93.
- Sobol' V., *Bratstva ta yikh vydavnycha diyal'nist'. Istoryko-porivnyal'nyy kontekst*, [v:] V. Sobol', *Ukrayins'ke baroko. Teksty i konteksty*, Warszawa 2015, s. 86-103.
- Sobol' V., *Do dzherel. Istoryiya davn'oyi ukrayins'koyi literatury IX-XVIII st.*, Warszawa 2008.
- Sobol' V., *Z hlybyny vikiv*, Kyiv 1995.
- Sobol' V., *Perekladna literatura doby baroko druhoyi polovyny XVI- pershoyi polovny XVII st. 2. Perekladna literatura doby baroko druhoyi polovyny XVII-XVIII st.*, [v:] *Istoryiya ukrayins'koyi literatury*, t. 2, red. V. Sulyma, M. Sulyma, Kyiv 2014, s. 296-302; s. 601-616.
- Unia brzeska – geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Kraków 1994.
- Vincenz A., *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München 1970.
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antroponimia polska на kresach południowo-wschodnich XV-XIX wiek*, Warszawa 1998.

Yakovenko N., *Reforma „hrets'koyi” tserkvy: uniya, onovlennyya pravoslav'ya*, [v:] *Istoriya ukrayins'koyi kul'tury*. U 5-ty t., red. Ya.D. Isayevych, Kyiv 2001, t. II: *Ukrayins'ka kul'tura XIII – pershoi polovyny XVII st.*, s. 505-530.

Yashchuk L., *Antroponimiya Zhytomyrshchyny XVI-XVII cm.*, avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk, Kyiv 2008.

Złotkowski P., *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin 2017.

NOTA O AUTORCE

Irena Mytnik – dr hab., adiunkt, Katedra Ukrainistyki, Uniwersytet Warszawski.

Najważniejsze publikacje: książki *Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII w.*, Warszawa 2010; *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017; Iryna Kononenko, Irena Mytnik, Elżbieta Wasiak, *Polsko-ukraiński słownik tematyczny*, Warszawa 2010; *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2017; wersja e-book: Warszawa – Lublin 2019; **artykuły:** *Personal Names of Members of the Gediminid Dynasty in Old Ukraine*, [in:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa, 28 agosto - 4 settembre 2005*, M. G. Arcamone (ed.), Pisa 2011, p. 157-172;

ORCID: 0000-0002-9748-3314

E-mail: iwmytnik@uw.edu.pl